

## Teemu Pauha

FT, PsM, TM, tutkijatohtori  
Religion, Conflict and Dialogue -tutkimuskeskus,  
Helsingin yliopisto  
teemu.pauha@helsinki.fi



# Musliminuorten moninaiset identiteetit

**Avainsanat: islam, identiteetti, nuoret, sosiaalipsykologia, kansallisuus**

Kirjoitus perustuu samannimiseen esitykseen, joka pidettiin Helsingin yliopiston Tiedekulman *Yli rajojen* -tilaisuudessa 17.9.2019.

*Sosiaalisella identiteetillä tarkoitetaan sitä osaa yksilön minäkäsityksestä, joka perustuu erilaisiin ryhmäjäsennyksiin. Kansallinen identiteetti esimerkiksi on kokemus kuulumisesta kansakuntaan. Vaikka sosiaalinen identiteetti on osa yksilön kokemusta, se vaatii myös yhteisöllistä vahvistusta. Islam nähdään Suomessa usein vieraana uskontona, ja musliminuorten voikin siksi olla haastavaa ylläpitää suomalaista kansallista identiteettiä. Tutkin uskontotieteen väitöskirjassani nuorten muslimien kansallisia ja uskonnollisia identiteettejä: sitä, miten ollaan nimenomaan suomalaisia muslimeita. Väitöskirjatutkimukseeni osallistuneet nuoret muslimit liittyivät suomalaisuuteen vaihtelevia ominaisuuksia, joista joihinkin heidän oli helpompaa samaistua kuin toisiin. Nuoret ottivat etäisyyttä suomalaisten kristinuskoon ja päihteiden käyttöön, mutta kokivat omakseen suomalaisuuteen liitetyt hyveet. Sama nuori saattoi välillä puhua "teistä" ja välillä "meistä" suomalaisista ainsan mukaan, mitä ominaisuuksia hän kulloinkin liitti suomalaisuuteen. Tutkimani nuoret myös painottivat islamin yleismaailmallisuutta ja riippumattomuutta kansallisuudesta. He rajasivat uskonnon selvästi erilleen erilaisista alueellisista perinteistä, joita esimerkiksi heidän vanhempansa edustivat. Tutkimukset muiden Euroopan maiden musliminuorista ovat havainneet vastaavaa pyrkimystä kansallisista ja paikallisista variaa-*

*tiosta siivottuun islamiin. Koko muslimiväestöä edustavat kyselytutkimukset viittaavat kuitenkin siihen, että kyseessä saattaa olla ennen kaikkea uskonnollisille aktiiveille tyypillinen tapa suhtautua uskontoon.*

Kun eräs antropologiystäväni aloitteli pro gradu -tutkielman kirjoittamista, hän pyysi ohjaavalta opettajaltaan ohjeita aiheenvalintaan. Opettajan neuvona oli: "Kirjoita mistä tahansa, mutta älä identiteetistä." Olen itse tehnyt identiteettiin liittyvää tutkimusta nyt noin kymmenen vuotta ja ymmärrän hyvin, miksi opettaja kehotti ystävääni välttämään aihetta. Identiteetti on melkoinen käsitteellinen suo. Hyvin monella eri tieteenalalla (psykologiassa, politiikan tutkimuksessa, matematiikassa...) käytetään sanaa "identiteetti", mutta tyypillisesti eri merkityksissä ja käsitettä sen kummemmin määrittelemättä. Usein on epäselvää, mitä oikeastaan tarkoitetaan, kun puhutaan identiteetistä.

Oma tapani käyttää identiteetin käsitettä pohjautuu sosiaalipsykologian niin sanottuun sosiaalisen identiteetin teoriaan (*social identity theory*, SIT). Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan käsitys itsestä perustuu osittain jäsenyyteen erilaisissa ryhmissä. Itselläni esimerkiksi on suomalainen kansallinen identiteetti eli koen kuuluvani ryhmään nimeltä

suomalaiset. Tällä puolestaan on vaikutusta siihen, miten näen itseni: ulkomailla huomaisin usein selittäväni tiettyjä ominaisuuksiani (esimerkiksi sitä, että pidän synkstä musiikista) nimenomaan suomalaisuudella.

Vaikka sosiaalisissa identiteeteissä on kysymys yksilön omasta kuulumisen tunteesta, identiteetti ei kuitenkaan ole yksilöllinen asia. Minulle on helppoa kokea olevani suomalainen, koska olen pienestä pitäen kasvanut pitämään itseäni suomalaisena eikä kukaan ole koskaan kiistänyt kansallisuuttani. Kansallinen identiteettiini pohjautuinkin pitkälti siihen, etten ole koskaan joutunut kyseenalaistamaan sitä. Jos taas saisin lähiympäristöltäni toistuvasti sellaista viestiä, etten oikeastaan ole suomalainen, minun olisi paljon vaikeampi pitää kiinni kansallisesta identiteetistäni. Sosiaalipsykologit kuvaavatkin identiteettiä identiteettineuvottelun tulokseksi: voin tarjota muille ihmisille tiettyä käsitystä itsestäni, mutta muilla on valta joko hyväksyä tai hylätä tarjoukseni – siis joko vahvistaa tai haastaa identiteettiäni.

Muslimit ovat esimerkki ryhmästä, jonka suomalaisuus kyseenalaistetaan usein. Vaikka Suomessa on asunut muslimeita pitkälle toistasataa vuotta, asennetutkimukset osoittavat, että islam mielletään epäsuomalaiseksi ja vieraaksi uskonnoksi. Noin neljäsosa Magdalena Jaakkolan (2009) tutkimukseen *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta* osallistuneista esimerkiksi oli vähintään jossain määrin sitä mieltä, että ”Suomessa ei tulisi sallia islamin uskonnon harjoittamista, koska se uhkaa kulttuuriamme.” Viime vuonna julkaistussa Pew-tutkimuslaitoksen raportissa puolestaan todetaan, että 62 prosenttia suomalaisista pitää islamia yhteensopimattomana suomalaisen kulttuurin ja arvomaailman kanssa. Prosenttiosuus on selvästi korkeampi kuin vastaava prosenttiosuus missään muussa Pohjois- ja Länsi-Euroopan maassa. (Pew Research Center 2018.)

Väitöstutkimuksessani (Pauha 2018) pyrin ymmärtämään, kuinka musliminuoret rakentavat kansallista identiteettiään tilanteessa, jossa kansallinen enemmistö pitää islamia vieraana uskontona. Miten muodostaa käsitys itsestä suomalaisena, jos saa toistuvasti kuulua, ettei oma uskonto kuulu Suomeen?

Saadakseni monipuolisen käsityksen nuorten muslimien identiteeteistä keräsin väitöskirjaani aineistoa useista eri lähteistä. Tutustuin islamilaisten nuorisojärjestöjen toimintaan ja haastattelin niiden aktiiveja (Pauha 2015). Seurasin erästä suosittua nuorten muslimien Facebook-ryhmää ja analysoin, kuinka siellä rukoillaan muslimiyhteisön puolesta (Pauha 2017). Lisäksi kiersin Helsingin kaupungin peruskouluja ja pyysin

muslimioppilaita kirjoittamaan kirjeitä, joissa he kertovat kuvitteelliselle ystävälle, millaista on elää nuorena muslimina Suomessa (Pauha & Jasinskaja-Lahti 2013).

Erityisesti tutkimani kirjeet kuvasivat Suomea ja suomalaisuutta kahdella varsin erilaisella tavalla. Kirjeiden kirjoittajat arvostivat Suomea maana ja olivat tyytyväisiä esimerkiksi suomalaiseen koululaitokseen ja uskonnonvapauteen. Samalla kirjoittajat kuitenkin liittivät suomalaisuuteen ominaisuuksia, joihin heidän oli muslimina vaikea samaistua. Jotkut kirjeet jopa varoittivat samaistumasta liikaa suomalaisuuteen, koska se saattaisi joutaa oman muslimiuden kadottamiseen:

Suomi on mukava paikka. (Riippuu missä asut.) Suomessa on aika vaikeaa elää suomalaisten keskuudessa, koska suomalaisilla on ihan erilainen kulttuuri ja erilaiset käytötavat.

(s.11 viittaukset: Pauha & Jasinskaja-Lahti 2013)

Älä unohda, että olet muslimi, jos asutkin Suomessa .

Eräs toistuva teema oli runsas päihteiden käyttö. Kirjeissä esiintyi monia viittauksia suomalaisten juomatapoihin ja huolta siitä, että niiden omaksuminen voi viedä muslimit pois uskostaan:

Että Suomessa on paljon juoppoja, ja että se on ihan normaalia meininkiä.

Moni lähtee uskonnosta vain kavereiden takia: polttaa, juo, kokeilee ja niin tulee vapaaksi ja lähtee uskonnosta.

Alkoholin lisäksi kirjeet korostivat suomalaisten kristillisyyttä. Suomalaiset nähtiin lähtökohtaisesti kristittyinä ja Suomeen viitattiin muun muassa ”kristittyjen maana”:

Ensimmäisenä tämä ei ole muslimimaa.

Ensinnäkin Suomessa on eri uskonto.

Olen täällä nyt sitten Suomessa, joka on kristittyjen maa.

On kiinnostavaa, kuinka voimakkaasti kirjeet yhdistävät kristinuskon ja suomalaisuuden, koska juridista yhteyttä näiden kahden välillä ei ole. Suomessa on perustuslaillinen uskonnonvapaus eikä Suomen kansalaisuus edellytä minkään uskontokunnan jäsenyyttä. Ainakaan virallisesti suomalaisuudella ja uskonnolla ei siis pitäisi olla mitään tekemis-

tä toistensa kanssa. Aineistoni osoittaakin sen, ettei identiteeteissä ole niinkään kyse lainopillisista määritelmistä vaan prototyypeistä. Sosiaalipsykologisessa kielenkäytössä prototyyppi tarkoittaa kulttuurisesti jaettuun käsityksiä siitä, millaisia tietyn ryhmän jäsenet tavallisesti ovat. Suomalaisen prototyypin on siis (yleensä enemmän tai vähemmän tiedostamaton) käsitys "tyypillisestä suomalaisesta" ja muslimin prototyyppi vastaavasti käsitys "tyypillisestä muslimista".

Henkilön menestys identiteettineuvotteluissa riippuu pitkälti siitä, missä määrin hän muistuttaa ryhmän kulloinkin vallitsevaa prototyyppiä. Minun suomalaisuuttani ei ole koskaan asetettu kyseenalaiseksi, mikä johtunee pitkälti siitä, että olen esimerkiksi ulkonäköni ja äidinkieleni puolesta tarpeeksi lähellä suomalaisuuden prototyypin. Jos taas henkilö selvästi poikkeaa suomalaisuuden prototyypistä, hänen kansallisuutensa saatetaan kiistää arkipäivän kohtaamistilanteissa, vaikka hän olisikin syntynyt Suomessa ja ollut koko ikänsä Suomen kansalainen.

Vaikuttaa siltä, että päihheet ja kristinusko ovat osa suomalaisuuden prototyypin ainakin joillekin musliminuurille. Suomalaisuus oli aineistossani kuitenkin myös muuta kuin humalahakuista kristillisyyttä. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret liittivät suomalaisuuteen esimerkiksi erilaisia luonteenpiirteitä, hyveitä ja tapoja, joista joihinkin heidän oli helpompi samaistua kuin toisiin. Nuorten mukaan jotkin hyveet jopa yhdistävät islamia ja suomalaisuutta:

Monet asiat niinku mitä mä sanoin, mitä suomalaiset tekee, kuuluu myös meille tai se on niinku osa meidän uskontoa... Esimerkiksi just se, että antaa naapurille rauhan. (Haastattelu, kirjoittajan hallussa.)

Kun tutkimukseen osallistuneet nuoret puhuivat viinanhuuruudesta tai kristillisestä suomalaisuudesta, he tavallisesti viittasivat suomalaisiin "te"- tai "ne"-muodossa, toisin sanoen käyttivät ilmaisuja "te suomalaiset" tai "ne suomalaiset". Kun taas puheena oli esimerkiksi suomalaisten vaatimattomuus tai rehellisyys, persoonamuoto usein vaihtui ja nuoret alkoivatkin puhua "meistä suomalaisista". Persoonamuoto saattoi vaihtua monta kertaa yhden ainoan haastattelun aikana; sama haastateltava puhui välillä "teistä" ja välillä "meistä" suomalaisista aina sen mukaan, mitä ominaisuuksia suomalaisuuteen kulloinkin liitettiin.

Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten suhde suomalaisuuteen oli siis monimutkainen ja vaihteli tilanteesta toiseen. Vastaavia jännitteitä oli havaittavissa myös maahan-

muuttajataustaisten tutkittavien suhteessa vanhempiensa alkuperämaan kulttuuriin. Moni tutkimuksen osallistujista oli elänyt koko elämänsä Suomessa, eikä siksi tuntenut olevansa täysin kotonaan vanhempiensa lähtömaassa. Useat heistä kuvasivat vierauden kokemusta, joka vaivasi kaikkialla. Marokkolaisien vanhempien Suomessa syntynyt lapsi saattoi esimerkiksi kertoa kokevansa itsensä marokkolaiseksi Suomessa mutta suomalaiseksi Marokossa.

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret suhtautuivat kansallisten ja uskonnollisten identiteettien välisiin jännitteisiin pääasiassa kahdella eri tavalla. Yhtäältä he peräänkuuluttivat "suomalaista islamia" eli suomalaisten tapojen sovittamista islamiin. Toisaalta he korostivat islamin yleismaailmallisuutta ja ylijärjaisuutta. Tutkimukseeni osallistuneiden nuorten mukaan on vain yksi islam, joka on sama kaikille maailman ihmisille. Kansalliset ja alueelliset erot uskonnonharjoituksessa kuuluvat nuorten mukaan "kulttuuriin", eivät todelliseen islamiin. Nuoret peräänkuuluttivat kulttuurisesta vaihtelusta siivottua islamia ja suhtautuivat siksi usein kriittisesti islamin alueellisiin perinteisiin, joita harjoitetaan vanhempien alkuperämaassa.

Myös ei-muslimilla on toisinaan taipumus ajatella, että on olemassa jokin todellinen islam, jolla on tietyt yksiselitteiset opit ja käytännöt. Esimerkiksi terrori-iskujen jälkeen mediassa näkee usein väiteltävän siitä, onko islam "todellisuudessa" sodan vai rauhan uskonto. Mutta kenellä on oikeus määrittellä, mitä on "todellinen islam"? Tutkimillani nuorilla on vastaus valmiina: Jumala yksin määrittää oikean uskon. Mutta entä jos ei tehdä oletusta Jumalan olemassaolosta? Kuka silloin voi määrittellä todellisen islamin?

Uskontotieteilijä ei voi ottaa kantaa Jumalan olemassaoloon tai muihin uskonnollisiin totuusväittämiin. Tästä syystä uskontotieteilijä ei myöskään voi nostaa yhtä islamin muotoa muiden yläpuolelle, vaan hänen on suhtauduttava tasapuolisen neutraalisti kaikkien islamin suuntausten totuuteen. Uskontotieteilijän näkökulmasta ei olekaan olemassa yhtä islamia vaan monia erilaisia islameita. Uskontotieteilijälle islam ei ole yksi selvärajainen kokonaisuus vaan, islam-tutkija Jan Hjärpen (1997) sanoin, "kori" täynnä sekalaisia tarinoita, rituaaleja, tapoja, symboleita, moraalinormeja ja oppeja. Korin sisällöt voivat olla jopa ristiriidassa keskenään; osa niistä kannustaa epätasa-arvoon ja väkivaltaan, osa taas tasa-arvoon ja väkivallattomuuteen. Ei ole uskontotieteilijän asia valikoida asioita korista ja nimittää niitä "todelliseksi islamiksi".

Samasta syystä uskontotieteilijä ei myöskään voi ottaa kantaa siihen, ovatko nuoret muslimit oikeassa rajatessaan vanhempiensa uskonnollisia perinteitä ”todellisen islamin” ulkopuolelle. Uskontotieteilijänä en olekaan kiinnostunut siitä, ovatko tietyt uskonnolliset tulkinnat oikein, vaan siitä, mitä niillä saadaan aikaan. Nuorten muslimien tapauksessa tiukka rajanveto uskonnon ja kulttuurin välille sekä irtisanoutuminen vanhempien sukupolven perinteistä antavat uskonnollista liikkumavaraa ja tilaa uudelle tulkinnalle. Hylkäämällä joitain vanhempien perinteitä ”epäislamilaistena” nuoret voivat oikeuttaa omat ratkaisut uskonkysymyksissä. Tällä tavoin he voivat myös yrittää rakentaa sellaista uskonnollista identiteettiä, joka sopii parhaiten yhteen ei-islamilaisten valtaväestön normien kanssa. Eräät omaan tutkimukseeni osallistuneet nuoret naiset esimerkiksi kieltäytyivät noudattamasta eräitä epätasa-arvoisia pitämiään käytäntöjä, koska katsoivat, etteivät ne ole osa islamia vaan patriarkaalista kulttuuria.

Myös muualla Euroopassa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että nuoret muslimit samaistuvat yhä etenevässä määrin kansainväliseen muslimiyhteisöön ja hylkäävät siksi perinteitä, joiden he katsovat kuuluvan uskonnon sijasta kulttuuriin. Tältä osin tutkimukseni tulokset ovat linjassa muissa Euroopan maissa tehtyjen vastaavien tutkimusten kanssa. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että aivan kaikki musliminuoret suhtautuvat vastaavalla tavalla kansallisuuteen ja uskontoon, vaan tutkimusten tulokset saattavat osittain johtua käytetyistä menetelmistä: Euroopan musliminuria koskevat tutkimukset ovat pääosin olleet pienen otoksen laadullisia tutkimuksia, joihin osallistuu usein etupäässä uskonnollisia aktiiveja. Tulokset kertovatkin ehkä ennen kaikkea niiden musliminurten uskonnollisuudesta, jotka harjoittavat uskoaan ahkerimmin. Tutkimusten ulkopuolelle puolestaan jäävät ne monet, jotka kyllä identifioituvat muslimiksi, mutta eivät harjoita uskontoaan kovin aktiivisesti tai ollenkaan.

Kokonaiskuvan saaminen musliminurten identiteeteistä edellyttäisi koko muslimiväestöä edustavien kyselytutkimusten tekemistä – ja sellaisia ei meillä Suomessa ole tehty vielä yhtäkään. Suuren otoksen kyselytutkimukset ovat olleet vähissä myös muualla Euroopassa, mutta jotain sentään jo tiedetään. David Voas ja Fenella Fleischmann (2012) ovat tehneet yhteenvedon aiheesta koskevasta tutkimuksesta ja todenneet, että Euroopan nuorten muslimien uskonnollisia identiteettejä leimaa ehkä ennen kaikkea moninaisuus: Osa nuorista muslimista,

ehkä erityisesti uskonnolliset aktiivit, samaistuvat ennen kaikkea kansainväliseen muslimiyhteisöön ja haluavat siksi puhdistaa islamin paikallisista perinteistä, jotka usein leimaavat heidän vanhempiensa uskonnonharjoitusta. Osa musliminurista, ehkä jopa uskonnollisesti vähemmän aktiivinen enemmistö, puolestaan kokee islamin etupäässä osana suvun tapakulttuuria ja jatkaa siksi vanhempiensa uskonnollista perinnettä sitä sen kummemmin kyseenalaistamatta. Ja onpa niitäkin nuoria muslimiteita, jotka hylkäävät islamin kokonaan ja päätyvät joko jonkin toisen uskontoperinteen kannattajiksi tai kokonaan uskonnottomiksi.

Ehkä tärkein tutkimuksesta nouseva viesti musliminurista onkin: ei yleistetä. Kaikki musliminuoret eivät ole edes uskonnollisesti samanlaisia, vaan jokaisesta säännöstä on olemassa poikkeus. Uskontulkinnat ja uskonnonharjoituksen muodot vaihtelevat niin paljon, että myös nuorten muslimien kohdalla on yhden islamin sijaan syytä puhua monista islameista.

## Lähteet

- Hjärpe, Jan (1997). What will be chosen from the Islamic basket? *European Review*, 5 (3), 267–274.
- Jaakkola, Magdalena (2009). *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asennemuutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Pauha, Teemu (2015). Ambassadors of Faith: Young Muslims Negotiating for Agency in the Face of Discursive Government. *Journal of Religion in Europe*, 8 (1), 73–100.
- Pauha, Teemu (2017). Praying for One Umma: Rhetorical Construction of a Global Islamic Community in the Facebook Prayers of Young Finnish Muslims. *Temenos*, 53 (1), 55–84.
- Pauha, Teemu (2018). *Religious and national identities among young Muslims in Finland: A view from the social constructionist social psychology of religion*. Uskontotieteen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pauha, Teemu, & Inga Jasinskaja-Lahti (2013). “Don’t ever convert to a Finn”: Young Muslims writing about Finnishness. *Diaconia*, 4 (2), 172–193.
- Pew Research Center (2018). *Being Christian in Western Europe*. Washington, DC: Pew Research Center.
- Voas, David & Fenella Fleischmann (2012). Islam moves west: Religious change in the first and second generations. *Annual Review of Sociology*, 38, 525–545.